

Nikola Kosanović

OSJEČKI CEHOVI I CEHOVSKI SPOMENIČKI PREDMETI

Razvoj obrta i cehovskih organizacija u Osijeku

Obrt i obrtna proizvodnja, kao baza budućih manufakturnih i industrijskih proizvodnih odnosa u Osijeku, razvili su se iz jednog malo neobičnog spleta najosnovnijih autohtonih formi kućnog obrta i davno već osamostaljenih zanata pretežno importiranih iz susjednih zemalja neposredno iza povlačenja Turaka i prodora austrijske carske vojske u Slavoniju.

Općenito uzevši, razvitak proizvodnih odnosa, u tom samom početku, tekao je dosta sporo. Za to je bilo više razloga. Prije svega bila su tu dva osnovna uzroka: sveopća pustoš s uništenom privredom kao tragičan memento na tešku dramu koju je prošla Slavonija, a zatim ništa manje značajan — vojno-komorski kondominij s čitavim nizom sukoba oko podjele vlasti i sinćura između Ratnog vijeća i Bečke dvorske komore.

Pa ipak i u tako nesređenim prilikama, Osijek kao sjedište svih vojnih i upravnih vlasti za Slavoniju, razvijao se nešto brže od ostalih slavonskih gradova. I ne samo zbog toga. Osijek se razvijao brže i zbog svog veoma pogodnog geografskog položaja na važnom riječnom prijelazu i staroj raskrsnici evropskih putova.

Pod okriljem nove vlasti, ovaj položaj Osijeka došao je ponovno do izražaja. Na rubu jednog šireg područja koje obuhvaća Slavoniju, Srijem, Bosnu i Srbiju tj. jedan zamašan zemljišni kompleks s izrazito slabo razvijenom, naročito zanatskom, proizvodnjom, Osijek je postao vrlo privlačna tačka za kolonizaciju. Krajem 17. i početkom 18. st. tu su postojali gotovo idealni uslovi za razvijanje svih djelatnosti kojih u bližoj ili daljnjoj okolini nije bilo. Čak što više, ova prastara raskrsnica bila je kao stvorena i za jednu širu robnu razmjenu između nerazvijenog evropskog juga i znatno razvijenijeg sjevera i sjevero-zapada.¹

No, odmah treba reći, ova druga komponenta, trgovačka, bez obzira na njenu važnost u razvijanju novih ekonomskih odnosa u Osijeku, bila je ipak samo sekundaran faktor. A upravo u prenaplašavanju njene uloge u gospodarskom razvitku ovog grada često se pretjeruje. Jer ne treba zaboraviti da je u najranijim spisima onoga vremena pretežan broj imena obrtnika. A to je, smatramo, evidentan dokaz da su ipak obrt i obrtna proizvodnja najranija ekonomska osnova ekonomskog razvoja Osijeka. I samim tim upravo

je taj tradicionalni obrtnički sloj, nešto brojem, a nešto i organizacijom proizvodnje, dao osnovni ton osječkoj privredi u prvim godinama njenog nastajanja. A što se tiče onih nekoliko dućanskih i putujućih trgovaca koji se u to doba spominju, jedva da je koji bio vezan za lokalnu proizvodnju. Ti trgovci bili su većinom posrednici stranim proizvođačima i za strane proizvode koji su stizali na osječko tržište. Tek jačanjem cjelokupne osječke ekonomike, od polovice 18. stoljeća dalje, Osijek je postao poprište intenzivnije trgovine. O tome svjedoče sve brojniji i sve poznatiji osječki sajmovi kao i sve veći broj trgovaca koji se spominju u izvještajima iz toga doba. Prirodno, da su se tim mijenjali i dotadašnji odnosi u ekonomici Osijeka a i uloga trgovaca kao historijskih subjekata postaje sve značajnija u razvitku grada.

Nove prilike, s austrijskom vlašću i njenim razgranatim vojnim i civilnim upravnim aparatom sastavljenim isključivo od stranaca, presudno su utjecale i na demografsku sliku Osijeka, koja se nije bitnije mijenjala sve do novijeg vremena. Naime, neposredno iza paničnog povlačenja Turaka iz južne Ugarske i Slavonije 1687. godine, s austrijskom vojskom pridošlo je i mnoštvo stranog civilnog elementa. Ovi ljudi raznih nacija i zanimanja najviše su se doselili iz Gornje Austrije, Bavarske, Rajnske oblasti, Češke, Moravske, Poljske i susjedne Ugarske.

Sasvim prirodno, da je s ovom poplavom stranaca došlo u Osijek dosta i domaćeg življa. Međutim s obzirom na olakšice koje je strancima pružila austrijska vlast, a i zbog njihove brojčane premoći — ovi strani doseljenici postali su za dugo vremena vodeća snaga u privrednom i javnom životu Osijeka.²

U ovakvoj, novostvorenoj konstelaciji stranih i domaćih doseljenika zasnivali su se novi ekonomski odnosi, organizirao život u gradu koji je postepeno mijenjao svoju fizionomiju.

S bzirom na još prisutnu tursku opasnost koja je podjednako vrebala iz Bosne i Srbije, austrijske vlasti su odlučile da doskorašnju slabo utvrđenu tursku kasabu pretvore u moćno utvrđenje koje će nakon izgradnje postati, uz Petrovaradin i Arad, jedan od glavnih bastiona ovog dijela carstva.

Zamašni radovi na izgradnji ove tvrđave, kao što se zna, trajali su, s manjim ili većim prekidima, od kraja 17. stoljeća pa sve do polovine 18. stoljeća ili još točnije od 1691. do 1756. god.³

Iz posebnih vojno-strateških razloga, graditelji ovog velikog utvrđenja raščistili su i teren bivšeg gradskog podgrađa ispred tvrđave. I tako dolazimo do onog poznatog dijela osječke storijske o nastanku Gornjeg i Donjeg grada koji su podignuti pretežnim dijelom od doskorašnjih stanovnika tvrđavskog suburbiuma ili predgrađa.

Sve do 1702. godine Gornji grad i Tvrđa bili su jedinstveni municipij i zajednički gradski oci sjedili su u zajedničkom magistratu smještenom u Tvrđi. A tad je i Gornji grad dobio svoj posebni magistrat i nastavio se razvijati kao zaseban grad.

To isto, samo 30 godina kasnije tj. 1732. godine, dogodilo se i s Donjim gradom. Od tada, sve do 1786. godine Osijek je živio i razvijao se u tri zasebna upravna područja, Gornji, Donji grad i Tvrđa.⁴ No bez obzira na ovu činjenicu, Tvrđa je zahvaljujući posebnom tretmanu koji joj je donosio njen status političkog središta, u kojem su bile koncentrirane najviše vojničke i

upravne vlasti za Slavoniju — ostala i dalje osovina gradskog života. Naročito u ekonomskom pogledu, iako etnički raznorodna, Tvrđa je bila najhomogenija. Pored vojne posade koja je činila većinu njenog stanovništva Tvrđa je od ostalih stanovnika imala najveći postotak obrtnika. Taj brojčani odnos obrtnika i civilnog stanovništva evidentno je izražen u najranijem poznatom popisu koji je obuhvatio stanovništvo Osijeka od 1698. do 1703. godine:⁵

Registrirano stanovništvo (civilno)	Tvrđa 237	Gornji grad 264	Donji grad 374
od toga obrtnici:			
puškari	11	—	—
tesari	7	—	1
zlatari, srebrnari i kujundžije	6	2	—
mesari	8	—	—
pekari	6	—	—
cipelari	4	1	1
sedlari	4	—	1
pivari	2	3	2
kolari	3	—	1
čizmari	1	—	—
krojači	2	3	2
staklari	3	—	—
kožari	4	3	3
bravari	2	—	—
mlinari	1	—	3
zidari	2	1	—
brijači	1	—	—
kovači	2	1	1
kuhari	2	—	—
licitari	1	—	—
ciplari	2	—	—
užari	1	—	—
tokari	1	—	—
bačvari	2	—	1
sapunari	1	—	—
stolari	1	—	—
remenari	1	2	—
lončari	—	1	—
krznari i čurčije	—	1	3
opančari	—	2	2
klonfari	—	—	1
bozadžije	—	—	1
Ukupno zanata: 32	Ukupno obrtnika: 81	20	23
Odnos obrtnika i ostalih stanovnika (%)	obrnika 44%	7%	6%

Osim nabrojanih obrtnika u Tvrđi je zabilježeno još i 11 trgovaca i 9 krčmara.

Tražeci uzroke ovako evidentnim disproporcijama između broja obrtnika i ostalog stanovništva u pojedinim dijelovima Osijeka, odgovor sasvim jednostavan sadržan je u statusu i značaju koji su ti dijelovi Osijeka imali u onoj najranijoj epohi njegovog nastajanja kao i u strukturi njihovog stanovništva.

Već smo objasnili, Tvrđa kao sjedište najviših vlasti ne samo Osijeka već i čitave Slavonije imala je izuzetan položaj. To je svakako imalo snažnog odraza i na njenu političku, ekonomsku i socijalnu strukturu. U isto vrijeme Gornji i Donji grad, daleko manje značajni imali su gradsko stanovništvo daleko slabije organizirano i raznorodnije. Oba ova dijela imala su još poluagrarni karakter. Stanovnici su im bili uglavnom ratari ili nadničari. Obrtnika, kao što smo vidjeli, bilo je tek nešto malo. A i ono što je bilo, bavili su se još uvijek i zemljoradnjom kao dopunskom djelatnošću.

No nije sve ni u tome. Kad je već riječ o zanatstvu onda treba imati u vidu i vrste i organizaciju obrta i obrtničke proizvodnje koja je morala biti prilagođena potrebama neposrednih potrošača. U staleški izdiferenciranom feudalizmu koji se ponovno razmahao u novonastalim prilikama i obrtnička proizvodnja se uskladila s postojećom podjelom. Svaki stalež odnosno svaka kategorija stanovništva imala je svoje specifične potrebe. Zbog toga su se u gradovima, u to vrijeme, i formirale dvije glavne skupine obrtnika. Jedni su radili pretežno za potrebe »gradskog stanovništva«: feudalne gospode iz grada i okolice, njihovih činovnika i posluge, građana, oficira i svećenika dok su se drugi orijentirali prema selu i njegovim potrebama.⁶

Prema društvenom sloju pored proizvodnje organiziralo se je i tržište. Tako na primjer, obrtnici koji su radili za gradske mušterije (zlatari, puškari, kolari, krojači, cipelari i dr.) radili su većinom po narudžbi i prodavali robu u svojim radionicama koje su uglavnom bile smještene u Tvrđi. Oni ostali, bilo da su imali radionice u Tvrđi ili u Gornjoj ili Donjoj varoši kao npr. lončari, opančari, remenari, krznari, čurčije, terzije, gumbari i dr., a radili su za seosko stanovništvo, prodavali su robu ne samo u gradu već, skoro još i više, na sajmovima kojih je s godinama bivalo sve više. Takva podjela gradskih obrtnika bila je uobičajena u većini gradova Hrvatske i Slavonije. Čak se išlo i dalje. Obrtnici jedne te iste grane kao npr. krojači, cipelari, gumbari i dr. po izvjesnom kriteriju, dijelili su se na tzv. »slavonske« ili »mađarske« krojače i »njemačke« krojače (... Ovdje u Gornjemu i Dolniemu Varosu kakoti i u gradu nassemu Ossichkomu... i Nimachki Maistori iesu duxni u ovome Cihu derxatise i plachati...«).⁷ Isto tako razlikovali su se »njemački« i »mađarski« gumbari ili »njemački« i »slavonski« cipelari. No naglašavamo, ta podjela nije obično imala nikakve veze s nacionalnošću samih majstora. Izvršena je prema tome da li se roba proizvodila za selo ili grad odnosno po seoskom ili gradskom ukusu.⁸

Već smo rekli, da su stranci naseljeni u većem broju u Osijeku igrali značajnu ulogu u razvoju osječkog obrta. Došli su iz raznih zemalja i donijeli sobom svoju specifičnu vještinu i tehniku rada najčešće još nepoznatu u našim krajevima. Takvi obrtnici, s finijom izradom svojih produkata, nalazili su mušterije najviše među bogatijim slojevima. I ma da su mnogi od te gradske i plemenite gospoštije, svoje potrebe često podmirivali iz Beča, Pešte i drugih velikih evropskih gradova, ipak se već od kraja 18. stoljeća — zahvaljujući upravo tim strancima — i u našim gradovima izrađuje roba po evropskom modelu. To je kasnije, 1847. godine smetalo i Vukotinovića kad

je zapisao: »... Najbolje čizme, haljine, karuce prave inostranci, a naš narod pun talenta k svakom rukotvorju čami na najnižem stupnju obrtnosti...«.9 Izgleda da se taj odnos u kvaliteti rada između stranih i domaćih obrtnika nije još dugo izmijenio jer sličnu primjedbu nalazimo i u članku iz 1856. godine, objavljenom u zagrebačkim »Gospodarskim novinama«: »... što se građana tiče, tzv. izležnici (autochtones) većom stranom samo niže vrste zanata u svojih ruku drže. Naši Hrvati, i Slavonci su opanjčari, remenari, čohaši, kovači, nožari, kotljari, užari, gumbari, lončari i mesari: — krojači gospodskih muških i ženskih oprava, urari, srebrnari, bravari, tokari, slastičari, staklari itd po gdjejoj su samo Hrvati ili Slavonci, — nu ovi već inostranim se obrazom drže«.10

Posebno je značajno, da u onim dijelovima Slavonije koji su bili pod turskom vlašću, u strukturi obrtničke proizvodnje — uz starije grane domaće (seoske) prerade — nalazimo jaku prisutnost turske obrtničke tradicije. Ništa manje zanimljivo je i to, da su se u ovim krajevima pojedinim zanatima pretežno bavili obrtnici nekih određenih nacionalnosti. Tako su na primjer, nožari, puškari, stolari i još neki, kao po pravilu bili Austrijanci ili Nijemci. Talijani su bili zidari, graditelji, kamenoresci, Cincari i Makedonci zlatari.¹¹ Ti slučajevi su bili naročito česti u Osijeku što zapravo i ne začuđuje kad se zna, da su upravo stranci činili većinu osječkih obrtnika.

S porastom političkog, ekonomskog i vojnog značaja Osijeka — ovisno o konsolidaciji prilika u Slavoniji — povećavao se i broj njegovih stanovnika, a s njima su rasle i potrebe. To je samo po sebi donijelo daljnje grananje i usavršavanje proizvodnje a samim tim i intenziviranje trgovine. S porastom broja obrtnika i trgovaca Osijek je postajao sve življe poprište privrednog života.

U razigranom kolu poslova, špekulacije i međusobnog izigravanja, javila se i potreba za udruživanjem obrtnika radi usklađivanja i zaštite zajedničkih interesa. Obrtnici su obnovili svoje cehovske organizacije u Osijeku ranije nego u bilo kojem drugom gradu Slavonije, što indirektno govori i o njegovoj posebnoj ekonomskoj ulozi u slavonskim prilikama već od početka 18. stoljeća.

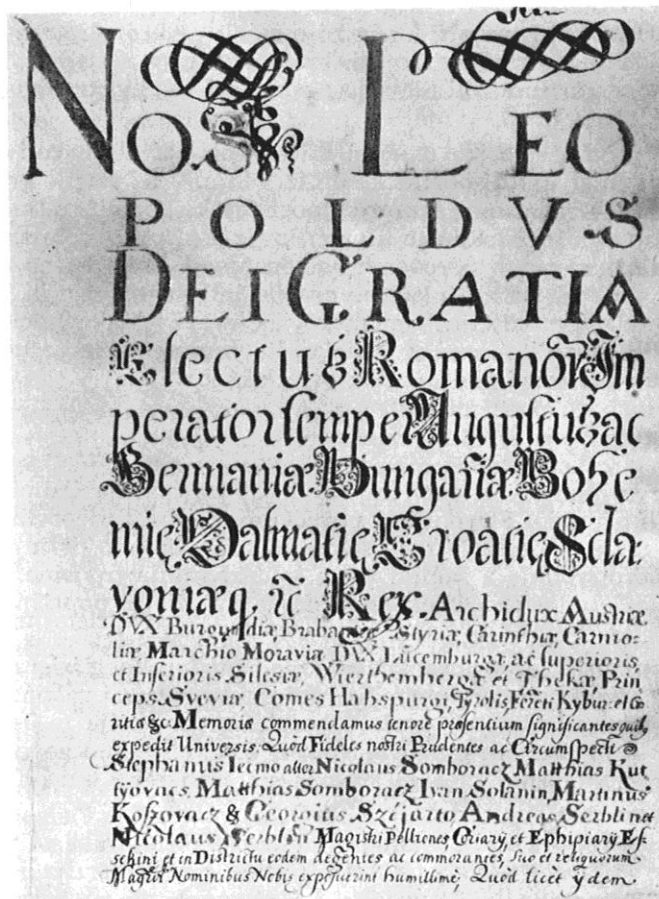
Postojanje cehova, u to vrijeme, dokazuju kraljevski privilegiji i to: ceha krznara, kožara i sedlara iz 1710. godine i ceha terzija i gumbara iz 1713. godine.

Ovo je zapravo samo nastavak jednog procesa koji je nasilno prekinut najezdom Turaka. Poznato je da su se cehovi u Hrvatskoj javili mnogo ranije. Prema jednom podatku riječ (czech, cheha i cieh) javlja se prvi puta 1466. godine, kad je Matijaš Korvin potvrdio privilegije udruženju cipelara i kožara u Gradcu (dio današnjeg Zagreba). Iza toga, kako je poznato zaredali su se cehovi i u drugim gradovima Hrvatske i Slavonije.¹² Prekinuti život cehova u većem dijelu Slavonije, nastavljen je tek početkom 18. stoljeća.

Kao što znamo, cehovi su specifična organizaciona forma obrtnika u doba feudalizma. Kao privilegirane organizacije, cehovi su stjecali svoja monopolska prava proizvodnje i prodaje obrtničkih proizvoda na osnovu posebnih vladarskih privilegija.

U bogatoj zbirci cehalija, Muzej Slavonije ima veći broj takvih dragocjenih cehovskih dokumenata. O njima ćemo ovom prilikom reći nešto više.

Rekli smo već, da su najstariji osječki, a vjerojatno i slavonski cehovi, bili ceh krznara, kožara i sedlara i ceh terzija (seoskih krojača op. a.) i gumbara što potvrđuju i njihovi privilegiji iz 1710. i 1713. godine.

1. Prva strana privilegija krznarsko-kožarsko-sedlarskog ceha

Prvi je napisan latinskim jezikom i s potvrdom Leopolda I »... našim vjernim, plemenitim i razboritim Stephanus Iecmo, Nicolaus Somboracz, Matthias Kusyoracs, Matthias Somboracz, Ivan Solanin, Martinus Koszovacs, Georgius Széjarto, Andreas Serblin i Nicolaus Serblin, majstorima krznarima, kožarima i sedlarima («Magistri Pelliones, Coriarii et Ephipiarum»).

Zaglavlje ovog značajnog privilegija završava veoma zanimljivom primjedbom, da je ovaj privilegij napisan prema istovjetnom originalu potvrde-

nom za pečujške majstore 1700. godine («pro Civitate Quinque Ecclesiensis») s tim što su u njega samo interpolirani mjesto i imena građana Gornjeg i Donjeg predgrađa Osijeka («...locus et nomina Civitate Superioris et Inferioris Suburbi Esseck»).¹³

Potvrđeno 29. juna 1710. godine

Po Carskoj Inspekciji Kraljevine Slavonije

2. Komorski pečat

Privilegij je proviđen osobitom rijetkošću, originalnim i dobro sačuvanim Komorskim pečatom s carskim dvoglavim orlom i grbom Slavonije (sl. 2).

Za razliku od prethodnog, privilegij terzijsko-gumbarskog ceha ispisan je hrvatskim jezikom, ikavskim narječjem. I inače, tim narječjem pisani su i ostali spisi na hrvatskom jeziku u Osijeku, iz 18. i prve polovine 19. stoljeća jer je to bio jezik osječkih građana. A posebna karakteristika vremena u kojem je nastao taj privilegij je u tome što je pisan još nesređenim latiničkim grafijskim sistemom tj. bez određenih gramatičkih i pravopisnih pravila.

Iz ovog privilegija zanimljivog po jeziku i obliku citirat ćemo najmarkantnije izvode:

MI CARLO VI BOXIOM

Milostiom izabrani Rimski Cesar Svagda Mochni i Nimachke, Spainolske, Magiarske, Csieske, Dalmatinske, Hervacske i Sclavonske Zemlie i ostalih drugih Kragl...

Svim napervo priporucsiamo, sovom Knigom zlamenujuchi, svim prid koje doige da verni nassi plemeniti i dobro razumni Franko Tomassevich, Iaxa Woinovich, Andria Nimchianin, Ferencz Sabol, Vuchko Tachagia, Nikola Pechivjach, Zanata Terziskoga, kako takoger Stipan Veres i drugi Stipan Viskupich, Gumbarskoga zanata Maistori, u Gorniem i Dolniem Varossu, kako i u Gradu Nassemu Ossichkomu, i u Varmegy Valpovachkoi, i u gori imenovanomu Kralievstvu, nassemu Sclavonskomu... napervo nama jesu dali i pokazali Stanovite nikoe Artikule...

3. Prva strana terzijsko-gumbarskog ceha

Zato prosechi gori imenovani Maistori, kako Terziski tako i Gumbarski — Svitlost nassu — da mi nije u iedan Cih postavimo i gore imenovane Cihske Artikule... napisato uchinismo, Mochom i Kripostiom nassom Cesarskom i Kralievskom, primiti, pokripiti i podpisati... iesmo se do- stojali... «

Slijede »Artikuli« 1—25:

o patronu ceha (»svitoga Stipana prvoga Kralia Magiarskoga...«) o izboru »Chimestera«; o pravu trgovanja na panađurima; o robi za izradu i materijalu; odnos prema kalfama i šegrtima; o kaznama za one »koi protiva ovomu Cihu koigod nepostenu rich bi govorio« itd. itd.

I na kraju:

»...Ovu knigu nassim Otainim pechatom koimse vladamo kako Kragli Magiarski na Gaitanu visechi radi vechega virovanja, da po ruki nasega virnoga i liubavnoga Plemenitoga Grofa Nikole Illeshasia, Varmeggie Trencshinske, nasega zavetnika... u nasem Dvoru, Varosi Bechkoi u Austriji dneva 8 misecza octobra na God. 1713...¹⁴

CAROLUS VI

Grof Nikola Illeshasi
Ladislav Huniadi

Nesumljivo, da proces daljnjeg razvitka cehova u Osijeku, za jedno određeno vrijeme, nije stao sa dva spomenuta ceha iako za slijedeći, lončarski ceh saznajemo tek 1759. godine. A to je daljnja karika u razvoju osječkih cehova. Privilegij ovoga ceha također je u Muzeju Slavonije.

Ovaj privilegij s 29 članova cehovskih pravila, prepisan je s latinskog ili njemačkog originala također ikavštinom. Potvrdila ga je Marija Terezija »... Petnaistoga Misecza Martia Godine Gospodinove Hilyadu, Sedamsto Pedesete i Devete...«.

U primjedbi, na latinskom jeziku, iza 29. »artikula« stoji da su »...ovi lončarski statuti proglašeni u skupštini održanoj u Gornjem kameralnemu gradu Osijeku 28. aug. 1759. g.

po Ivanu Adamovicsu, podžupanu i notar¹⁵

S obzirom na suviše još mali broj obrtnika jedne i više struka, koji se poimenično spominju u privilegijima, a udruženi su u jedan ceh, očito je, da se radi o tzv. »malim cihovima« što naglašava i 7. »artikul« Terzijsko-gumbarskog ceha: »...Ibuduchi mali Cihovi na ovoj Kraini, zato akobise koi zanat posten u ovai Cih hotio podati, onaki trechi zanat Maistori da mogu ksebi slobodno primiti i prifatiti...«.

U prilikama kad je zanatska proizvodnja bila još u pvojojima, »mali cihovi« su bili nužnost većeg dijela 18. stoljeća. Ovako slabi ovi cehovi su otvarali vrata čak i obrtnicima iz drugih mjesta što nije bio slučaj kasnije kad su se formirali cehovi određenih zanatskih grana unutar pojedinih gradskih cjelina.

Potkraj XVIII st. kad su se racionalističko-prosvjetiteljske ideje Josipa II proširile i na ekonomsko područje, na udaru zakona ovog slobodoumnog cara našli su se 1783. godine i cehovi. I tek anuliranjem Josipovih reformi cehovi ponovno oživljuju.

Oko 1800. godine u Osijeku je zabilježeno čak 18 cehova:

postolara;	gumbara;
čizmara;	terzija (»ilirski krojači«)
užara;	bačvara;
lađara;	kožara;

pećara;
lončara;
zlatara;
mesara;
brijača;

krojača («njemački krojači»)
bravara i stolara; (jedan ceh)
krznara i remenara; (jedan ceh)
kovača i kolara; (jedan ceh) i
zidara i tesara (jedan ceh).

4. Privilegij lončarskog ceha

1818. godine car i kralj Franjo I potvrdio je cehovska pravila i cehu lončara tako da se ukupan broj cehova popeo na 19.

Prema zapisu veoma zaslužnog Vjekoslava Celestina, cehovska pravila lončara predao je gradskom muzeju 7. siječnja 1897. gradski zastupnik Žiga Vokaun, klobučarski majstor.¹⁵

Od svih cehovskih privilegija, u fundusu Muzeja Slavonije, posebno se ističe statut mesarskog ceha svojom luksuznom opremom i dekorativnošću ispisanih dijelova.

Prvi i posljednji list ovog privilegija ispisani su na pergamentu latinskim jezikom. Tekstualni dio s 49 članova (»artikula«) nastavlja se na službenom njemačkom jeziku i kaligrafski ispisanom goticom.

5. Grb mesarskog ceha okružen grbovima Mađarske, Slavonije, Virovitičke županije i Osijeka

U prijevodu, latinski tekst na prvoj i drugoj stranici glasi:

»MI FRANJO I BOŽJOM MILOŠĆU CAR AUSTRIJSKI ...

dajemo na znanje — da su nam vjerni naši građani i majstori mesari (vulgo Fleischacker) stanujući u slob. i kr. gradu našem Osijeku — donijeli neka cehovska pravila — napisana (štampana) na njemačkom jeziku — moleći nas da ih našom Cesarsko — kraljevskom moći odobriti i potvrditi blagoizvolimo ...«.

Zatim slijedi 49 članova njemačkog teksta i to: za naučnike (šegrte), kalfe i za majstore o njihovim pravima i dužnostima; o pravima majstora, o sastancima, obavezi sudjelovanja na crkvenim svečanostima, o izboru ceh-majstora («ceh-meštra») i njegovog zamjenika i dr.

Iza toga, zaključak privilegija i opet na pergamentu i na latinskom:

»Mi Franjo I

potvrđujemo ova pravila providena pečatom u pozlaćenoj kutiji i predajemo preko ruku kneza Franje Koháry de Csabragh et Szitnja . . . :

U našem carskom gradu Beču 8. aprila godine 1825.

FRANJO I v.r.

knez (princeps) Franjo Koháry v. r.

Henrik grof Sermage v.r.

Protokolirano na str. 679.

direktor arhiva

Matija Stankovits v.r.

Predano 10. feb. 1826. za publikaciju

Josip Kermopotich, sudac v.r.

13. feb. 1826. u skupštini slob. i kr. grada Osijeka ovaj je privilegij pročitán i proglašen. Signiran po Petru Joanovicsu, prisežniku sudbenog stola požezkog i notaru slob. i kr. grada Osijeka«. ¹⁶

Uz vrlo vrijedan dokumentaran značaj ovaj statut predstavlja i dragocjen uzorak tadašnje grafičke umjetnosti. To naročito vrijedi za prvu stranu čiji je tekstovni dio, napisan izvanredno lijepim pismom, oplemenjen minuciozno izvedenim vijencem hrastovog lišća u čijim su obojanim grančicama upletene s obje strane slike svetaca Luke i Vendelina, zaštitnika ceha (sl. 6).

U naslovnom tekstu: »BGNŪM PRIVILEGIUM CAEHALE . . . značajno je da se navode imena: . . . Josip Kermopotics, sudac, Aleksandar Chavrak, gradski kapetan, Thoma Styks, Joan Joanovics, Basilije Nikolics, Joan Goszinger — senatori, zatim gradski činovnici Johan Fröhlich, Michael Schmidt, Franciskus Proschan, Michael Fröhlich, Stephan Ganzer, Joan Horvath, Paulus Schirmer, Joseph Pisch, Stephan Horvath, Stephan Sztolics, Joan Feller.

Muzej raspolaže i cehovskim sandukom (»ladicom«) mesarskog ceha na kojem je u intarziji uz godinu potvrde i cehovski grb. O ovoj kao i drugim cehovskim »ladicama« bit će više riječi na drugom mjestu ovog rada.

Prema zabilježbi Vjekoslava Celestina privilegij mesarskog ceha » . . . predao je gradskom muzeju 1911. g. Franjo Hrabal, a sanduk iste godine g. Broschan (ime ne navodi)«. ¹⁷

Od Franje I imamo potvrđena još i cehovska pravila stolara i bravara. » . . . Pravila su potvrđena 10. marta 1826. godine i providena visećim pečatom u pozlaćenoj kutiji«. ¹⁸

Sadržajno, svi spomenuti cehovski privilegiji kao i većina drugih, manje ili više, služili su jedni drugima kao obrazac i zbog toga svojom stereotipnošću i krutim cehovskim okvirima jedva da su se međusobno razlikovali.

Pored uobičajenih diplomatskih formula (invocatio, intitlatio i dr). gotovo svi privilegiji sadrže osnovne »artikule« o dužnostima i pravima članova ceha.

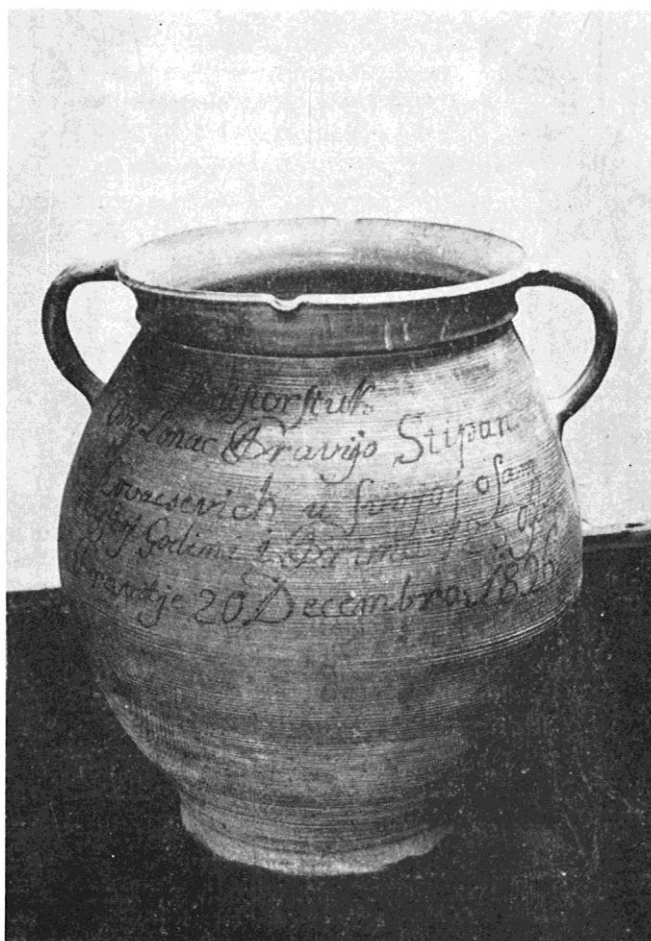
6. Prva strana privilegija mesarskog ceha

I samo da podsjetimo. Najvažnije i osnovno pravo cehova, u svim gradovima i u svim sredinama, bilo je u tome što se samo njihov član mogao baviti određenom vrstom obrta, i jedino su cehovi odlučivali o prijemu novih članova. Nadalje oni su bili organizatori tržišta. Organizirali su i snabdijevanje sirovinama i zajedničku prodaju (odilaženje na sajmove i sl.). Čak šta više u cehovima su postojala i neka zajednička sredstva za proizvodnju (npr. bojadisaone, radne sprave, sušionice, valjaonice i dr.).

Nadalje cehovi su određivali broj kalfi ili djetića i šegrta, koliko je koji majstor smio imati i kako ih plaćati. Cehovi su vršili i neku vrstu rudimen-

tarnog osiguranja svojih članova, pomaganje nemoćnih obrtnika i njihovih udovica, snosili troškove ukopa i sl.

Poseban pečat životu cehova davalo je svemoćno tutorstvo crkve gotovo jednako moćno kao i u srednjem vijeku. Pod tim utjecajem cehovi su činili ujedno i crkvene bratovštine, a njihovi članovi bili su obavezni, da pod svečanim cehovskim zastavama sudjeluju na crkvenim svečanostima i manifestacijama («... s koim Barjakom na odregiene Processione ochito napervo doichi moramo...»).¹⁹

7. »Maistorstuk« lončarskog majstora Stipana Kovacevicha iz 1826. g.

Konzervativnost ovih staleških organizacija ispoljavala se pogotovu u hijerarhiji koja se stoljećima nije mijenjala: majstor, pomoćnik, učenik. Na čelu ceha bio je ceh-meštar (Ceh-Meister) koji je upravljao cehom godinu dana. Birali su ga uz određeni ceremonijal i u vrijeme i na način određen statutom pojedinog ceha.

Cehovskim statutima, u pravilu, bila su određena prava i dužnosti svih radnih kategorija obuhvaćenih cehovskom organizacijom. Usprkos tome bio je nemali broj majstora koji se nisu držali preuzetih obaveza. Više su se brinuli o svojim pravima, a manje o dužnostima prema onima koje su zapošljavali. To se odražavalo u svim prilikama: kod određivanja radnog vremena, kod plaća, raznih kazni i taksa i konačno u prilikama kad je doskorašnji kalfa ili pomoćnik trebao postati majstor. Do toga statusa put je bio trnovit i dug. Najprije obavezno »vandrovanje« ili »fremtovanje«, zapravo potucanje po raznim mjestima i krajevima, od majstora do majstora, zatim pokazivanje stručnog znanja izradom tzv. »majstorštuka« (Meister-Stück) ili remek-djela i na kraju tako visoka taksa da ju, pomoćnik ili kalfa, vrlo često nije mogao ni platiti.²⁰ Prirodno, da su sve ove rafinirano smišljene zapreke i smicalice bile u neposrednom interesu cehovskih gazda koje su se na sve moguće načine branile od svake daljnje konkurencije.

I tako se sva ona briga za kalfe i šegrte, često proklamirana cehovskim statutima, pretvarala u puste fraze koje su najmanje zadovoljavale one kojih su se izravno ticale. Odgovor na to bila su posebna kalfinska udruženja u kojima je borba za opstanak često dobivala veoma oštre oblike klasnih sukoba što je opet izazivalo protuakciju cehovskih majstora obilno podupiranu od samih vlasti.

Čak ni slabljenjem cehova nisu se odnosi unutar njih bitnije mijenjali. Čak šta više moglo bi se reći, da su se jačanjem kapitalističkih odnosa suprotnosti unutar ovih tradicijom osvećenih i crkvom blagoslovljenih cehovskih institucija još i više zaoštravali.

Radi davanja potpunije slike o svemu tome tj. o odnosima i cehovskom redu koji je obavezno sankcioniran sa najvišeg mjesta, dat ćemo izvode iz cehovskih pravila ribarskog ceha. Ova pravila potvrdio je 8. II 1838. godine Ferdinand I, dakle u vrijeme kad je prošlo vrijeme njihovog cvjetanja i kad su cehovi, pod utjecajem novih odnosa, već sigurno išli u susret svojoj propasti.

Privilegij ribarskog ceha pod br. 1080 »... God. 1838. dana 15. feb. u skupštini slob. i kr. grada Osijeka pročitani je i proglašen, signiran po Petru Ivanovicsu, notaru«.

Izvadak iz cehovskih pravila

»1. O naučnicima.

Naučnik ma koje priznate vjere mora kod majstora najprije služiti 6 nedjelja radi pokusa. Da se može stalno primiti u nauk mora pridonijeti rodni ili krsni list i dozvolu vlastelinstva, koje se isprave pohranjuju kod ceh-meštra i da plati taksu od 1 for. 30 novč. Ako je jamčevina običajna onda ovu plaćaju jamci. Naučnik mora učiti kod majstora tri godine, ako ga majstor mora odijevati ili ako ne može plaćati naukovinu onda uči četiri godine. Naučnik ne smije svoga majstora ostaviti, ne smije noću izostajati, mora biti pristojan, vjeran i poslušan. Majstor i pomoćnici, kalfe postupat će s njim očinski, a učiti će ga ne samo zanat, već će ga upućivati u temelje vjere i čudoređa, a

ne smije ga rabiti za kućne poslove, a vrijeme učenika ne smije ni produžiti ni skratiti bez naročite dozvole obrtnoga komesara. — Izostane li naučnik bez opravdanog razloga 2, 3 ili više dana, to mora svaki izostali dan čitavim jednim tjednom nadoknaditi. Odbjegne li naučnik svome majstoru, to ovaj ima bjegstvo prijaviti ceh-meštru, a ovaj oblasti koja odlučuje hoće li takvog naučnika natrag primiti ili ne. U slučaju pronevjerena ulaže se jamčevina u blagajnu ceha, odakle se majstoru nadoknađuje šteta. Ostatak vraća jamcima. Ima li naučnik razloga, da svoga majstora ostavi to mora prijaviti ceh-meštru ili obrtnom komesaru, koji će odlučiti hoće li naučnik preostalo vrijeme nauka dovršiti kod istoga ili kod drugoga majstora. U potonjem slučaju nadoknađuje stari majstor novomu otpadajući dio naukovine. — Visinu naukovine odlučuje ceh-meštar ili oblast, ali ne smije prelaziti 20 for. Majstor će uostalom gledati, da može naučnik svojim radom što prije što god zaslužiti.

Umre li majstor to može naučnik ostati i kod udovice ako ova kod valjanoga poslovođe dalje tjera zanat. Tada mora naučnik kod ceh-meštra ili kod kojega drugog majstora 14 dana, 4 tjedna ili četvrt godine dalje učiti, a čitava naukovina pripada udovici.

Kad naučnik navrší godine nauka, oslobađa se pred čitavim cehom uz naplatu takse najviše 1 for. 30 novč. Ovo oslobođenje upisuje se u zapisnik ceha, a novom se kalfi-pomoćniku izdaje svjedodžba oslobođenja u prepisu, a original se čuva kod ceha.

Sinovi majstora imaju jedino pogodnost da plaćaju polovicu takse.

2. O pomoćnicima (kalfama)

Pomoćnik mora da ide u naukovanje u svijet («vandrovka») na tri godine. Svaki pomoćnik mora svoj krsni ili rodni i naukovni list ostaviti kod ceha, dok ne dokaže da želi stupiti u drugi ceh. Kad ide u tuđi svijet, dobiva od ceha prepis krsnog ili rodnog lista kao i naukovnog odnosno svjedodžbu (slika 8).

Naputak: Ako izgubi krsni ili rodni list ili naukovni to mu je prethodno ova svjedodžba dovoljna.

Na putovanju pomoćnik mora si svagdje pribaviti svjedodžbu o radu i ponašanju. Pomoćnik mora kod svakog majstora ostati pola godine. S važnim razlozima može otići i prije uz 14 dnevni otkaz.

S osobitim razlozima može mu se dati i drugi majstor. Iza putovanja može stupiti u službu privatnom gospodaru uz predočenje svjedodžbe.

Pomoćnik ima u određeno vrijeme biti kod kuće inače plaća globu. Ako majstor zataji to onda i on plaća globu.

Nema tzv. ponedjeljka ni kojega drugog sličnog dana. U takvom slučaju gubi polak tjedne plaće ili čitavu. Ako majstor ne prijavi odsustvovanje pomoćnika plaća on globu, a za nemar još preko toga dvostruko. Nema povisivanja cijene robi, a niti povisivanja dogovorene plaće.

Pomoćnici ne smiju imati udruženja.

Novac što se ubire od globa, upotrebljuje se za pomoć bolesnima, putujućima i u druge potrebe čuva se u blagajni. Pomoćnik mora majstoru iskazati poštovanje i raditi u njegovu korist. Među pomoćnicima nema razlike po dobi, već samo pomoćnik poslovođa može imati veću plaću.

8. Kalfinska svjedodžba iz 1820. g.

3. O majstorima uopće

Pomoćnik koji želi postati majstorom mora predati krsni ili rodni i naukovni list, dokaz o putovanju po tuđini i to prijaviti kod ceh-meštra. Pomoćnik mora načiniti remek-djelo (majstorštuk). Od toga može samo radi zdravlja biti oprošten. Materijal može dati ceh, ali se kod prodaje taj trošak usteže. Ako je remek-djelo već drugdje učinio ne mora ga ponovno činiti. Ako je djelo odobreno, polaže u blagajnu 25 forinti i proglašuje se u skupštini majstorom. Tom zgodom je svaka gozba ili čast, kako je prije bilo, zabranjena (čl. 3. lončarskog ceha iz 1759. novi majstor je bio dužan dati majstor-sku užinu, op. a.).

Sin majstora ili pomoćnik koji oženi udovicu majstora ne oprašta se ni od jedne dužnosti. Ako se kći ili udova uda za drugoga to se majstorova imovina prenaša, po pogodbi na drugoga. Ceh može i drugoga majstora izvana primiti.

Dužnosti. Majstori rimokatolici imaju svake četvrt godine doći na svečanu misu i da budu na veliko i na malo brašančevo u procesiji. Ni jedan majstor ne smije oduzimati radnu silu drugome majstoru. Nijedan majstor ni pomoćnik ne smije podcjenjivati robu drugoga majstora. Smutljivci se ne trpe. Strani trgovci smiju prodavati svoju robu samo na vašarima, ali ne smiju tjerati zanata tamo gdje postoji privilegirani ceh. Ogriješi li se tko o čast ili

korist ceha ima se prijaviti sudu, ali ni jedan majstor ne smije krivca grditi ili čak bunu dizati zbog toga. Cijeli je ceh dužan bolesnom ili oskudnom majstoru ili pomoćniku u nevolji priskočiti u pomoć. Kad se istome poprave prilike ima pomoć nadoknaditi. Ako bolesni majstor nema pomoćnika, imaju mu majstori počevši od najstarijega posuđivati na 8 dana svoga pomoćnika, dok ne dođe kakav putujući pomoćnik, koji će mu se dodijeliti.

Sprovod. Kad umre majstor, pomoćnik, naučnik ili majstorica ili dijete umre imaju svi majstori i pomoćnici dotičnoga ceha doći na sprovod. Ako je ceh mnogobrojan, a sprovodi česti to dolazi na sprovod redom samo jedan dio.

Udovice. Umre li muž-majstor, to ima udovica isti ugled kao da muž živi, ima pravo kojega pomoćnika uzeti za poslovođu ili joj takvoga ceh na njenu molbu daje. Hoće li se za nj da uda to mora ovaj svim cehovskim majstorskim dužnostima udovoljiti.

Sastanci ceha. Svake četvrt godine ima da se održi skupština ceha u prisutnosti obrtnoga komesara. Ovdje majstori uplaćuju 1 for. a pomoćnici 50 novč. Tko ne dođe plaća dvostruko. Za vanredne skupštine plaća majstor 5 for., a pomoćnik 2 for. 30 novč. Rasprave s drugim obrtima riješava obrtna oblast, a unutar ceha skupština ceha, a može se apelirati i na obrtnu oblast. Izvanjski članovi majstori mogu doći jedamput u godini na skupštinu, a takse mogu i poslati. Na skupštinama se piše zapisnik, a komesar ga potpisuje. Zapisnik se čuva kod ceha.

Izbor ceh-meštra i zamjenika. Na godišnjicu kad je uručen privilegij ceha drži se izbor ceh-meštra i njegovog zamjenika. Izboru predsjedava komesar. Ceh-meštar ima da predloži sve račune i ključ. Komesar predlaže trojicu. Pređašnji ceh-meštar mora biti predložen. Oni se biraju većinom glasova. Izabrani ceh-meštar dobija ključeve od cehovske blagajne. Tada se čitaju i cehovska pravila. Blagajna mora imati tri ključa. Jednog čuva komesar, drugoga ceh-meštar, trećega zamjenik ako ga ima.

Globe i slično, sa dozvolom komesara služe za potrebe ceha, za pripomoći majstora i pomoćnika, a suvišak treba javiti oblasti, te se može upotrebiti za crkve, javne zavode i za sirotinju.²¹

Ovome treba još dodati, da se korespodencija ceha vodila samo kroz skupštinu kao i to da je ceh-meštar obavezno predlagao račune svakoj cehovskoj skupštini.

Kao što smo već rekli, gotovo svi cehovski privilegiji sastavljeni su u gotovo identičnim okvirima i zbog toga se nisu bitno ni razlikovali jedni od drugih, bez obzira na grad ili zemlju u kojoj je koji ceh postojao. Isto tako je i organizacija cehova u Hrvatskoj i Slavoniji bila gotovo ista kao i cehovska organizacija u bilo kojoj zemlji srednje Evrope.

Cehovske »ladice«

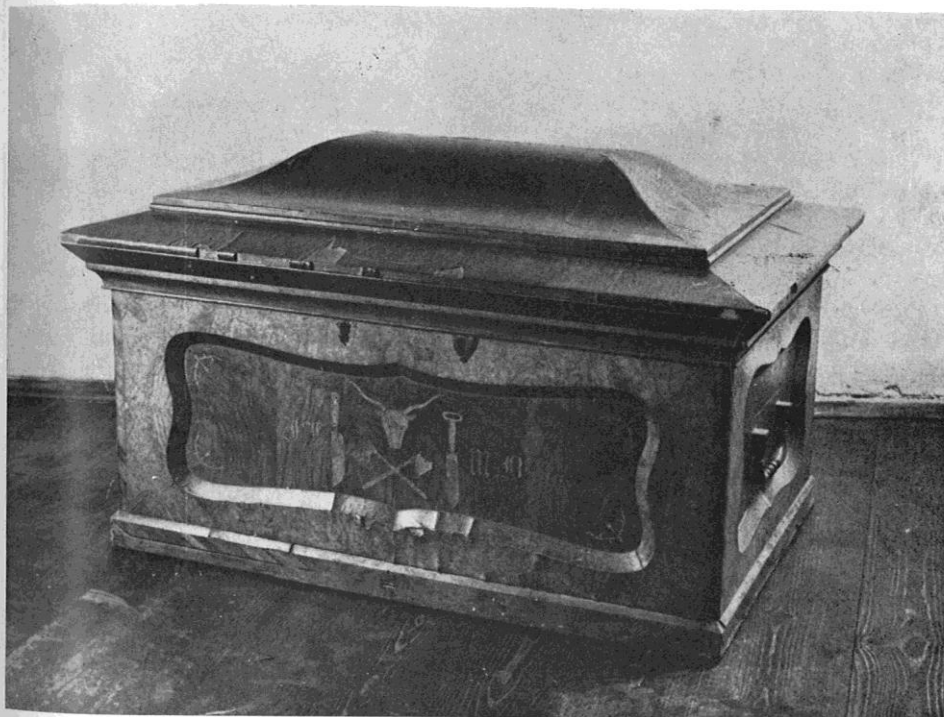
Osnivanje svakog ceha bilo je simbolizirano dobijanjem cehovskih privilegija i prava na posjedovanje vlastitog cehovskog sanduka ili »ladice«.

Svaki ceh je imao svoju »ladicu« koja je adekvatno njenom značaju bila izrađena čvrsto, najčešće od hrastovog drveta i u jednoj estetski dopadljivoj formi. U takvoj »ladici« koju je čuvao ceh-meštar i za nju godišnje dobijao »kvartirinu« od 3 forinta čuvale su se najznačajnije cehovske vrijednosti:

cehovska pravila odnosno privilegiji koje je ceh dobio od vladara ili od kakve druge vlasti, zatim cehovska blagajna i cenovska tablica, pečatnjak i dva velika svijećnjaka tzv. »vinklih« (od Windlicht) koji su bili nužan dekor prilikom cehovskih sastanaka. U »ladici« bile su pohranjene i 3 cehovske knjige: jedna za majstore, druga za pomoćnike, a treća za šegrte. Majstorska knjiga sadržavala je popis članova ceha kronološkim redom kako su primani u ceh s podacima o remek-djelu, te o uplati svih taksa. Tu su zabilježene i sve globe i presude koje je izricao ceh.²²

Poseban događaj u životu cehova bio je izbor novog ceh-meštra i taj je popraćen čitavim malim ceremonijalom vezanim uz prijenos »ladice« u njegovu kuću:

»Najprije bi 'ladicu' u kući dotadašnjeg cehmeštra pokrili svilenim rupcima i okitili raznim vrpcama. 'Ladicu' su nosila dva najmlađa majstora pred kojima je išao barjaktar s glazbom. Za 'ladicom' stupahu dva po dva svi majstori, kalfe i šegrtri dotičnoga ceha. Povorku je dakako pratila brojna svjetina, osobito pak djeca, jer je to u ono vrijeme bio mjesni događaj. Kad 'ladicu' doniješe u kuću novog cehmeštra, postaviše ju na stol oko koga posjedaše majstori. Tu je sada nastala gozba na trošak cehovske blagajne.«²³

9. »Ladica« osječkog mesarskog ceha

Cehovska »ladica« otvarala se samo kod svečanih sastanaka. Tada je postavljena na stol između dva svijećnjaka sa zapaljenim svijećama.

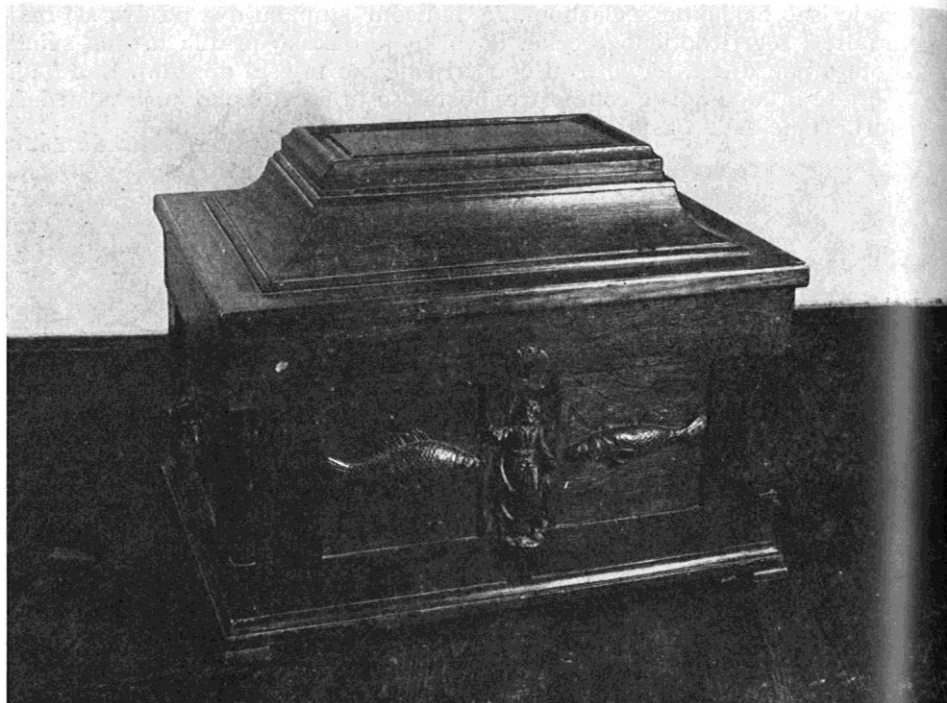
Zatvaranjem »ladice« zaključivali su se i sastanci.²⁴

Već smo napomenuli, da Muzej Slavonije posjeduje nekoliko takvih cehovskih »ladica«. Između njih izdvojit ćemo samo one najzanimljivije.

»Ladica« mesarskog ceha

O »ladici« mesarskog ceha bilo je već rečeno nešto ranije. Načinjena je od tvrdog furniranog drveta. S poklopcem visoka je 52 cm. Poklopac je dugačak 84 cm, a širok 57 cm. U poklopcu »ladice« je pretinac s izdubljenom rupom u kojoj se u limenoj kutiji čuvao cehovski privilegij s pečatom u pozlaćenoj kutiji. Unutar samog cehovskog sanduka je jedna ladica koja je odvojena od ostalog dijela unutrašnjeg prostora s jednom pokrajnjom daščicom. Ta daščica može se djelomično podići, a zatim se dolazi do dvije manje ladice.

Na vanjskoj strani cehovskog sanduka u intarziji su znakovi mesarskog ceha i godina njegove potvrde.

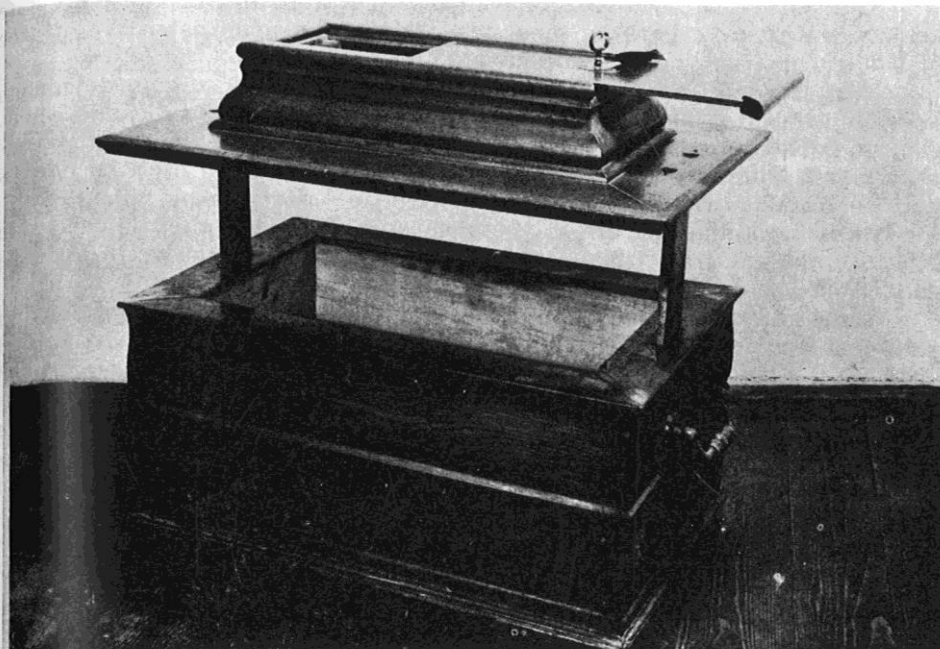

10. »Ladica« ribarskog ceha

»Ladica« ribarskog ceha

Stilski sasvim različita od prethodne »ladice« mesarskog ceha. Mnogo je jednostavnija po izradi. Unutrašnji dio također se sastoji od više pregrada u kojima su se čuvali cehovski spisi i novci. Njen vanjski dio je od jednostavno izrađene hrastovine s izrezbarenim reljefima cehovskih znakova: dvije ribe sa strane i likom (vjerojatno sv. Petra zaštitnika ceha) između njih.

Ribarski ceh je od svih osječkih cehova najmlađi. Osnovan je u vrijeme kad je cehovska organizacija pokazivala već vidne znakove slabosti. Privilegij ovoga ceha potvrdio je 1838. godine u Beču Ferdinand I.

11. Otvorena cehovska »ladica«

Radi veće sigurnosti pojedine cehovske »ladice« imale su dosta komplicirane mehanizme za zatvaranje.

Takav jedan sistem vidi se na slici 11. Da bi se došlo do direktnog mehanizma za otvaranje sanduka potrebno je posebnim ključem s navojima prethodno otvoriti gornji poklopac. Ispod toga je tek ključ za otvaranje sanduka. Za razliku od mnogih, kod ovog cehovskog sanduka poklopac se izdiže vertikalno na dva pomična metalna usadnika koji se kod otvorenog ili zatvorenog sanduka fiksiraju s posebnim oprugama.

Osječki cimeri

Sve do Drugog svjetskog rata, malo je bilo gradskih ulica u kojima nije visio poneki par mjedenih tanjura, kakav veliki stilizirani ključ, potkova, limena kanta ili bilo kakav drugi simbol brijačkog, bravarskog, kovačkog, limarskog ili kakvog drugog obrta. U stvari, ovakvi napadni simboli koji su se već izdaleka primjećivali vuku korijenje još iz vremena sveopće nepismenosti srednjeg vijeka. Njima su se vidno označavale zanatske radionice, krčme i svratišta, a bili su namijenjeni ne samo potencijalnim mušterijama, već gotovo u istoj mjeri i putujućim pomoćnicima koji su se nalazili na obaveznom »vandrovanju« ili »fremtovanju«.

Ova teška obaveza »vandrovanja« cehovskih pomoćnika bila je stara kao kao i cehovi. »Vandrovke« ili »fremtovanja« spominju se već u 15. stoljeću. I od tada sve naovamo taj običaj se razvijao u sve širim razmjerima.²⁵

Ustaljeni red i običaji »fremtovanja« osiguravali su kroz stoljeća čvrste međunarodne veze evropskog zanatstva, razmjenu stručnih iskustava, a kroz to i mogućnost daljnjeg razvoja zanata.²⁶

»Vandrovanje« ili »fremtovanje« dva sinonima koji se gotovo jednako upotrebljavaju u cehovskim spisima, dovelo je i do potrebe smještaja cehovskih pomoćnika koji su putovali. Tako su se razvila posebna svratišta tzv. »herberg«-i. Njih su izdržavali cehovi, odnosno kalfinska ili djetička udruženja. Tu se vodila briga o smještaju i privremenoj opskrbi pomoćnika ili kalfi. A u isti mah pod plaštem brige i gostoprimstva skrivala se i težnja cehovskih majstora, da smještajući pomoćnike u herberge imaju i neku vrstu kontrole nad njima.²⁷

Tamo gdje nije bilo ovakvih herberga o smještaju pomoćnika pridošlih u grad obavezno su se brinuli cehovski majstori ili još češće cehmeštri koji su imali još i dužnost da pomoćnike nadziru i ujedno da im budu i patroni.²⁸

Pretpostavlja se, da su se herbergi razvili iz cehovskih kuća tj. cehovskih točionica (Trinkstube). Naime, članovi ceha su se u počecima cehovske organizacije sastajali u tim točionicama, gdje su imali pravo slobodnog točenja pića. U vrijeme cehovskih borbi došlo je do toga, da su u mnogim mjestima cehovi izgubili pravo na takve svoje točionice i tako je, vjerojatno, došlo do toga da su preostala samo konačišta u koja su svraćali cehovski pomoćnici i tu konačili. To je naročito bio slučaj u manjim gradovima i selima gdje nije bilo cehovskih kuća.²⁹

Prema opisima savremenika, herberg se obično sastojao iz dvije sobe, dnevne i spavaće s više kreveta na kat. A nije bio rijedak slučaj da je samo cehovski stol u običnom svratištu označavao »herberg«. Kao što smo već napomenuli herberg-e su označavali izvana posebnim oznakama tzv. cimerima (Aushängeschild, Herbergschild) tako da je pomoćnik (djetić ili kalfa) stigavši u grad izdaleka već vidio gdje može svratiti. U početku su tako cimerima označavali krčme, gostionice i svratišta. Najčešće ih je označavao samo iver obješen o šipku iznad ulaza u krčmu. A takvo svratište dobivalo je obično naziv prema nekoj pravoj ili heraldičkoj životinji (»Bieli koni«, »Bieli vol«, »kod Jelena«, »kod Crnog orla« itd.), prema slavnim ljudima ili predmetima (»kod Zlatnog bunara«, »k' Topu«, »Lovački rog«, »Kruna« itd.). U takvim slučajevima vješalo se iznad vrata i predstave ovih pojmova. A kako je često oznaka herberga bio cehovski cimer koji je visio uz znak krčme to su dakle funkcije vanjskog znaka herberga i cimera krčme bile iste. A kako su svoju ulogu vršili na istoj zgradi njihovi pojmovi su se u praksi nerazdvojno isprepleli i pomiješali.³⁰

Oznake herberga većinom su kao i cehovski cimeri bili obješeni na dekorativne držače od kovanog željeza koji su odstajali od ravnine zida. Ti znakovi bili su od kovanog željeza ili pak od obojene limene ploče ili kakvog drugog materijala. Prema tome sastojali su se od dva dijela — držača i znaka.

U prvobitnom obliku držač je bio jednostavna vodoravno postavljena šipka na čiji kraj se viešao simbol. Kasnije se njihova izrada usavršila. Tako su s vremenom pojedini cimeri postali vrijedni i veoma karakteristični produkti umjetničkog kovanja željeza i vrlo često su čuvali karakteristično bogatstvo oblika određenih stilskih strujanja u umjetnosti. S promjenom stilova mijenjale su se i forme cimera. Tako npr. kasnorenesansni i ranobarokni strogi motiv volute 17. stoljeća s vremenom je prerastao u bujnu listnatu ornamentiku. U 18. stoljeću ušao je u modu motiv vrpce koji je zamijenila asimetrična, eliptična linija rokoka koja podsjeća na slova C i S. I ko-

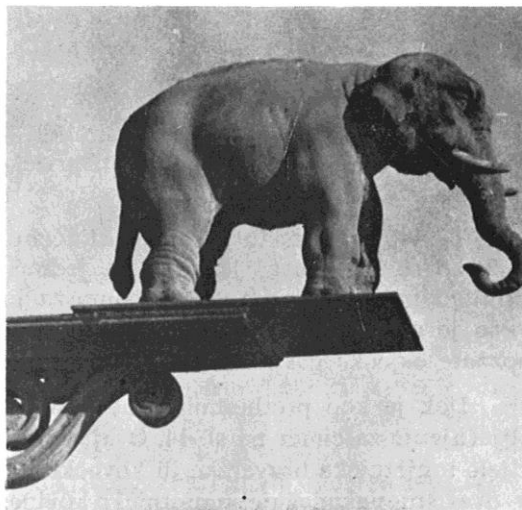
načno, na prelazu 18. u 19. stoljeće pobjeđuje klasicizam svojim uglastim, geometrijskim, oblicima. Ovu krutost klasicizma nastojali su ublažiti primjenom raznih motiva, kao što su vijenci, lovorov list, vaze, meandar i sl.³¹

Razvoj osječkih cimera pogotovo njihovih stilskih formi, koje uglavnom znamo samo iz novijeg vremena, zbog pomanjkanja izvornog materijala ne možemo kontinuirano pratiti do njihovih početnih oblika. Možemo samo pretpostavljati, da se mnogo toga karakterističnog za obrt i cehove u raznim gradovima i sredinama jednog određenog doba jednako odnosilo i na Osijek toga istog vremena u sličnim ili identičnim uslovima. Tako nešto, npr. gotovo sa sigurnošću, možemo tvrditi za 15. stoljeće koje razotkriva dr Firinger svojim najnovijim prikazom jednog popisa poreskih obveznika u Osijeku iz 1469. godine. U tom značajnom fragmentu osječke ekonomske prošlosti nalazimo veći broj obrtnika što nam daje jednu solidnu osnovu za pretpostavku o postojanju i cehovskih organizacija u srednjovjekovnom Osijeku. Ako su naše slutnje ispravne, onda su, vjerojatno, u ovom gradu, postojala i sva ona obilježja kojima su obrtnici i njihovi cehovi vidno označavali svoju djelatnost.³²

Kod cimera iz novijeg doba, a to je 18. i 19. stoljeće, možemo biti već mnogo određeniji, jer raspolažemo s potrebnim primjercima. Prema njima vidimo, ako su neki simboli izrađeni u renesansnoj formi onda su im držači znatno pojednostavljeni. Ponajčešće je to trokut produžen u vodoravnom smjeru. Kraćom stranicom pričvršćeni su na zid. Ponekad taj trokut ispunjavaju simetrične spiralne vitice, ali bez nekih posebnih tendencija za plasticitetom.

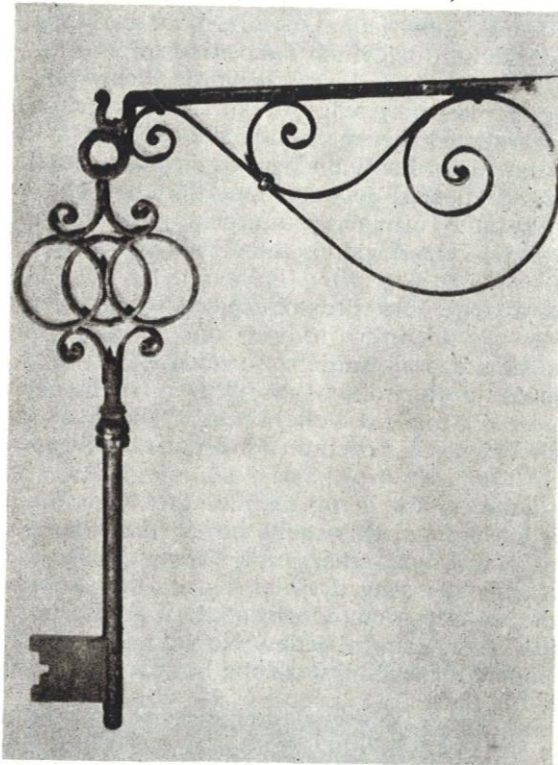
Napomenuli smo već, da su neke oznake herberga bile gotovo iste kao i cimeri pojedinih zanata. Takva jedna uobičajena oznaka bio je cimer kovača u obliku obješene potkove. Koliko se zna ovaj cimer je prenešen iz nekih njemačkih gradova (Bielitz, Frankfurta, Meissen, Erfurta i dr.) i bio uobičajen i kod osječkih kovača. Nažalost, izumiranjem ovoga zanata u gradu nestali su i svi primjerci ovog cimera. Nije sačuvan ni jedan. No zato je preostao jedan drugi simbol koji također podsjeća na cehovsko doba kovača u Osijeku.

To je nevelika ali kompaktna skulptura slona na uglu današnjeg Trga Slobode i Štrosmajerove ulice. Prema jednoj zabilješci bivšeg konzervatora Muzeja Slavonije, Katušića iz 1955. godine, ta skulptura je postavljena oko 1830. godine na staroj zgradi koja je kasnije srušena. Kao simbol kovačkog ceha ova statua slona izlivena od željeza i bronzje stajala je iznad kovačnice cehovskog starješine. Kad je 1905. godine podignuta nova zgrada njen vlasnik stavio je statuu iznad vrata svoga lokala, na mjestu gdje je i danas.³³

12. Cehovski cimbol kovača

Koliko se zna kovači su imali i druge simbole. Jedan od uobičajenih bio je u vidu ptice, droplje kojoj su ponekad stavljali u kljun i potkovu, najvidentniji znak kovačkog obrta. Za takav znak ne znamo kod nas, ali ga zato spominju u susjednoj Mađarskoj (u Nagycsécshely — županija Győr i u Mezőföldu — županija Veszprém).³⁴

13. Bravarski cimer

Ovaj cimer bio je svojevremeno simbol bravarske radionice u Gundulićevoj ulici 46 ili 48 (između nekadašnje Ogrizekove gostionice i tzv. »Slavičekovog prolaza«).

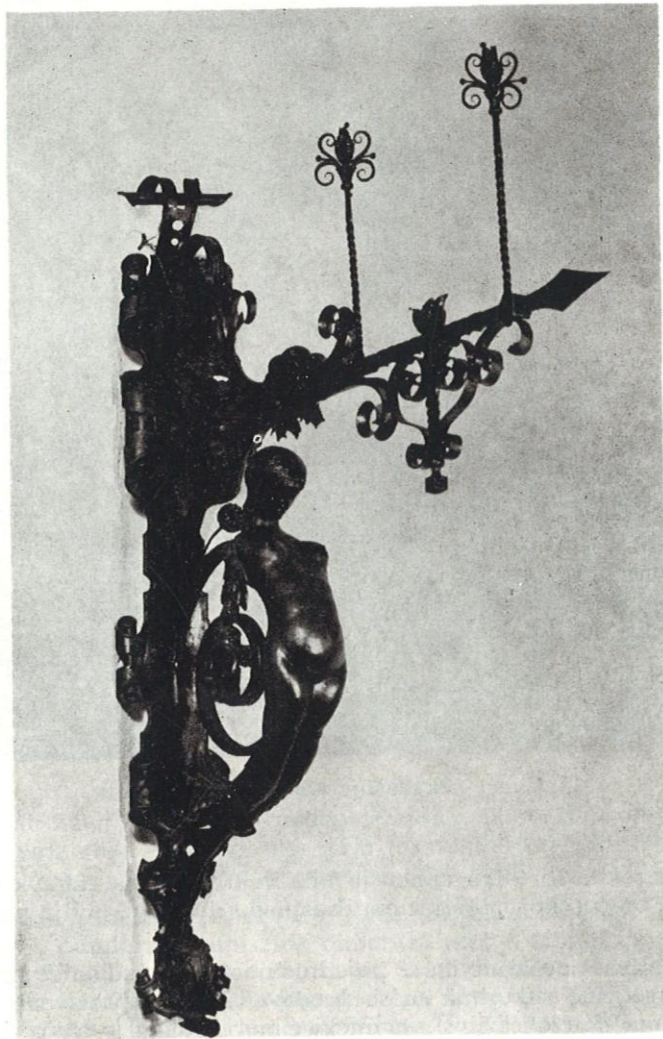
Takvih bravarskih cimera s ključem bilo je u Osijeku mnogo. Nažalost sačuvao se samo ovaj jedan, a sa jedne stare razglednice osječke Tvrđe iz 1912. godine sasvim određeno znamo za još jednoga. Takav cimer s ključem visio je na samom uglu današnjeg Križanićevog trga i Klaićeve ulice, kraj poznate osječke gostionice »k' Zlatnom grozdu« (vlasništvo Raškovića).

Dok je kod prethodnih cimera stvar sasvim jasna, mnogo je teže dati objašnjenje za cimer na sl. 14. Ovaj cimer, mnogo robustniji pravo je remek-djelo umjetničke bravarske ili kovačke vještine. Pronađen je sasvim zabačen u dvorištu nekadašnje umjetničko-kovinarske radionice, poznatog osječkog majstora Antuna Kaučića, na Gornjodravskoj obali br. 17.

Kod bravara stvar je jednostavnija. Za razliku od kovača kod njih je uglavnom rasprostranjena, upotreba jednog, dekorativnog cimera s ključem koji visi, a koji se održao do danas. Kad je već riječ o bravarima kod cimera s ključem moramo misliti na oznake individualnih majstora, naročito ako je na njima monogram ili eventualno i ime. Naime, kod te vrste cimera općenita je pojava da se uzimaju produkti određenog zanata, jer je na taj način cimer bio i svojevrsna reklama, a u neku ruku zamjenjivao je i izlog koji je tek kasnije nastao. Za cimer se rjeđe upotrebljavao alat (kod krojača škare, kod brijača tanjur i sl.).⁴⁵

Takav primjer individualnog cimera je i cimer na sl. 13, u stilu secesije s ključem koji visi na vodoravnom držaču ojačanom s vodoravnim i kitnjasto izvedenim slovom S.

Ova zadivljujuća igra majstora s čvrstim metalom potječe iz početka ovog stoljeća. Osnovni oblik je trokut koji se gubi u konturama i spletu bujnih naturalističkih plastičnih biljnih vitica i lišća. Šipka-držač koja izbija iz ovog spleta ustvari je koplje uvrnuto čitavom dužinom. Na samoj osnovi, koja je bila pričvršćena uz zid, ispod samog držača cimera, na velikom pužastom svitku željeza umjetnički je izmodeliran lik gole sirene koja je vjerojatno bila i jedan od simbola bivše neke radionice ili lokala. Ne znamo kakav je simbol visio na držaču ovog cimera ni gdje mu je bilo mjesto.

Sl. 14.

U ovoj grupi individualnih cimera i drugi zanati imali su nešto svog specifičnog što im je služilo kao cimer. Tako su sitari imali za cimer veliko obojeno sito dok je kod limara visila crvena, žuta, plava ili zelena limena kanta.

15. Cimer nekadašnje gostionice »k' Sidru«

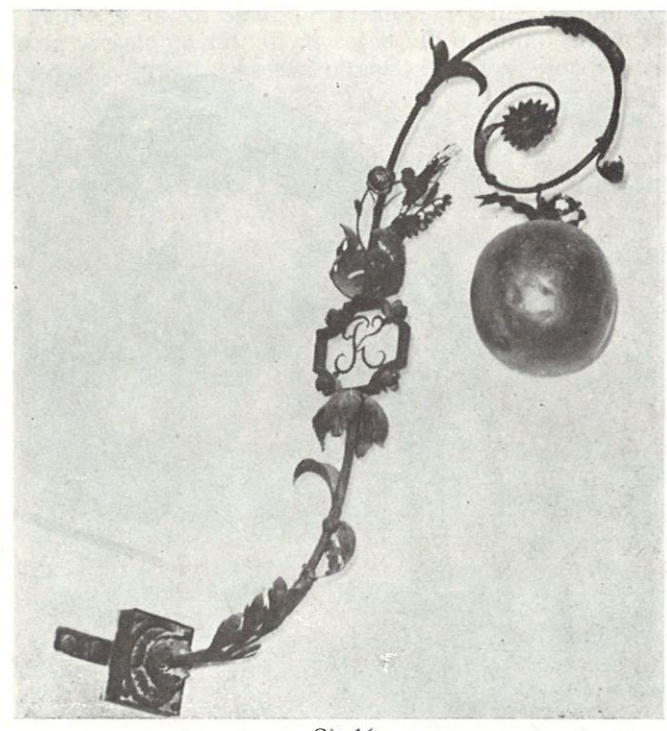
Kod rukavičarskih obrtnika cimer je bila velika limena rukavica. Licitarski cimer bila je obično košnica ili sama ili između dva roga obilja povezanih trakom.³⁶

Kako se često dešavalo da se pojedine obrtničke radionice prošire u specijalizirane trgovine u kojima su se prodavali vlastiti proizvodi to su se na tim trgovinama zadržali i bivši obrtnički cimeri. Takav je slučaj bio s poznatom osječkom trgovinom Vilim Vogel u biv. Županijskoj danas Cesarčevoj ulici br. 11 nad kojom je sve do pred posljednji rat visio, ogromni limeni šešir paradnog kočijaša, nekadašnji klobučarski cimer.

U istoj mjeri kao i obrtnici raznih struka i zanata cimerima su se služili krčmari, a tih nije bio mali broj u Osijeku. Iz arhivskih izvora znamo za broj-

902

ne osječke gostionice kako u 18. tako i 19. i 20. stoljeću. Tako se u Tvrđi spominju gostionice »k' Topu«, »k' Zlatnom volu«, »k' Bijelom konjiću«, »Bijelom vuku«, »k' Crnom orlu«, »k' Zlatnoj kugli«, »k' Zlatnom sidru«, »Zlatnom grozđu« itd. Isto tako i u Gornjem i Donjem gradu znamo za gostionice »k' Suncu«, »k' Šaranu«, »k' Sidru«, »k' Lijepoj Jeleni« i dr. Pozicije tih lokala rjeđe su se mijenjale nego što je to bio slučaj kod obrtničkih radionica. I zbog toga nije čudo, da Muzej Slavonije ima više sačuvanih gostioničarskih cimera nego drugih obrtničkih.

Sl. 16

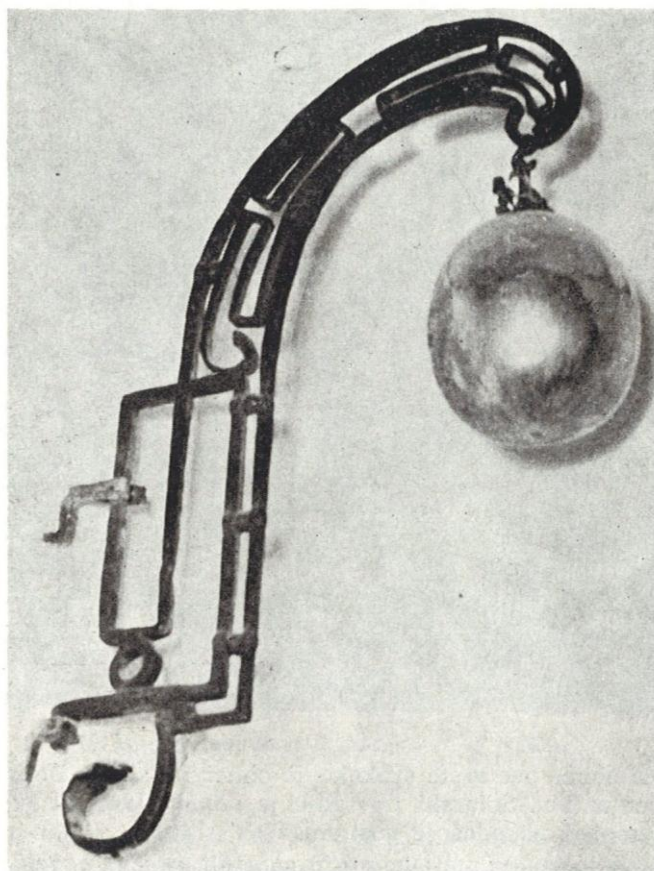
Najljepši cimer ove vrste svakako je cimer na sl. 15. Dopremljen je sa Trga ujedinjenja (biv. Solarški trg) gdje je sve do 1947. ili 1948. visio nad vratima prizemnice, nekadašnje gostionice »k' sidru«.

Ovaj cimer pokazuje klasicističke forme prijelaza 18. u 19. st. Svojim obrysima potpuno odudara od opisanih cimera. Držać u obliku labudovog vrata izlazi iz okrugle cvjetaste zidne ploče. Na sredini držača je klasična vaza s dvije ručke. Savinuti kraj držača kao da izlazi iz te vaze iz čijeg grla izvire i poljski cvjetovi i dva klasa od kovanog željeza. Sa kraja držača ukrašenog dugim savinutim listom, završenog u obliku puževe kućice visi veliko sidro.

Isti taj tip predstavlja i gostioničarski cimer na sl. 16 koji je donešen s »Kolerove kuće« u Divaldovoj ulici (br. 98). Držać cimera na kojem visi simbol nekadašnje gostionice, velika limena kugla, također je izvijen u obliku

labudovog vrata. Čitavom dužinom izlazi iz cvjetaste rozete, ukrašen je floralnim oblicima akantusovog lišća, malih cvjetića i klasova. U sredini je uokviren stilizirani monogram P i K.

Mnogo jednostavniji je cimer s nekadašnje tvrđavske gostionice (»k' zlatnoj kugli« sl. 17) koji je još do prije nekoliko godina stajao na kući nekadašnjeg trgovca Franje Fabinga. Prema zabilješci dr Pinterović ovaj trgovac otvorio je trgovinu na uglu današnje Rozmanove i Stanivukovićeve ulice 1894. godine u kojoj je prije toga bila spomenuta gostionica. »Od grada je zatim otkupio 4 kuće od ugla do Svodova, nekadašnje vlasništvo majora Kollera.«³⁷

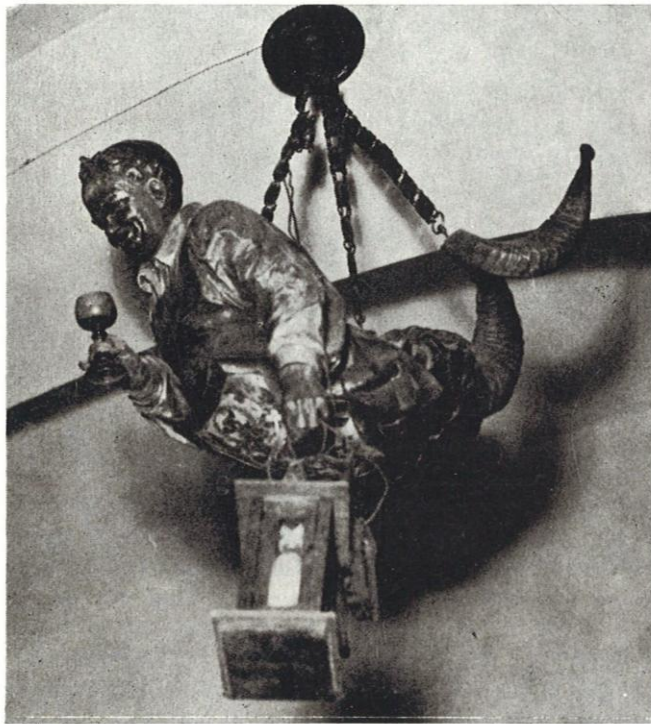
Sl. 17

Ovaj cimer s vrlo skromnim elementima secesije više je zanimljiv kao kuriozum svoga vremena nego kao djelo neke posebne umjetnosti. U sasvim jednostavno savijenom dvostrukom okviru ubačeno je u geometrijskoj formi ispresavijano tanje željezo. Na kraju ovog nevelikog držača obješena je pozlaćena limena kugla.

Za razliku od opisanih cimera, koji su ponekad istovremeno bili i oznaka »herberga«, posebnu grupu čine znakovi koji nisu bili postavljeni na zgrade izvana, nego iznutra i to u samoj sobi gdje su se sastajali članovi ceha (Stubenschild).³⁸ Takav znak je obično bio u zidnoj niši ili je visio iznad pojedinih stolova kao svjetiljka (Hangeschild) i to u raznim oblicima kao što je na primjer cehovska oznaka na sl. 18 u obliku umjetnički izrezbarene figure pijanca s čašom, ključevima i svjetiljkom u rukama. Iz zavrnutih nogavica na mjesto nogu izvučena su dva kozja roga. Ne znamo u kojoj osječkoj gostioni je visio taj znak.

U ovu grupu znakova spadaju i cehovski cimeri u obliku jednostavnih slika koje su se vješale na zid, ali su češće bili u obliku malih staklenih ormarića u kojima su se čuvali cehovski cimeri. Postojala su dva tipa ovakvih ormarića.³⁵

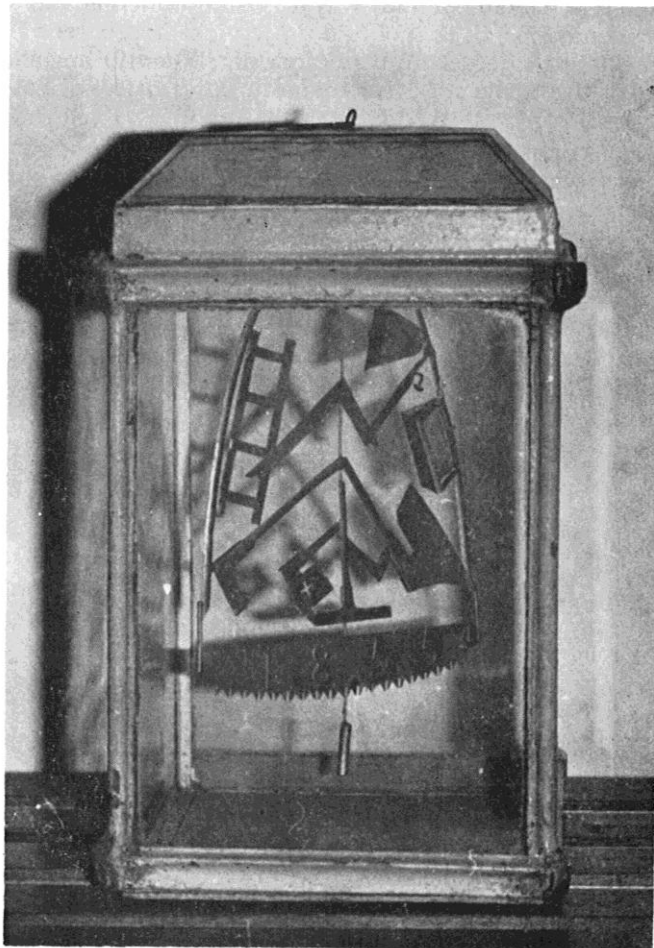
Jedan tip potpuno je plosnat. Zastakljene su samo dvije plohe. U njemu je cimer smješten, najčešće između dva uspravljena lava, a načinjen je od drvene ili metalne ploče, obojen i često ukrašen prirodnim cvijećem i lišćem.³⁹

Sl. 18

Drugi tip ormarića je u obliku kocke, dubok, s drvenim ili metalnim okvirom. Sve četiri strane su zastakljene. U ovima je plošno prikazan cimer ceha ili zanata ili umanjeni model kojeg tipičnog produkta određenog zanata ili model alata, a ponekad i maketa čitave radionice.⁴⁰

Ovom tipu pripada i primjerak na sl. 19. Muzej ga je dobio na dar od osječkog učitelja Franje Siberbauera koji ga je i sačuvao. Po unutrašnjem cimeru koji je kompozicija raznih vrsta alata vidi se da je pripadao nekad zajedničkom cehu zidara, tesara i stolara.

Sl. 19

Pitanje ukidanja cehova u Hrvatskoj i Slavoniji rješavalo se u širem okviru austrijskog odnosno hrvatsko-ugarskog zakonodavstva u drugoj polovini 19. stoljeća.

Još 1848. godine austrijska vlada odredila je da se u većim gradovima osnuju trgovačko-obrtničke komore sa zadatkom da se brinu za trgovačko-obrtnička pitanja. Tako je 1852. godine osnovana trgovačko-obrtnička komora u Zagrebu, a godinu dana kasnije i trgovačko-obrtnička komora u Osijeku. I već u to vrijeme, krutog Bachovog apsolutizma, u ovim krajevima radilo se na tome da se omogući samostalno vođenje obrta i onim obrtnicima koji nisu

članovi ceha. To pitanje posebno je tretirano u osječkoj komori 1854/55. godine. Na kraju dugih rasprava Komora se je izjasnila »za slobodu obrta protiv stege cehova«. A kad je od 1. IV 1860. u carstvu stupio na snagu »Obrtni red« u Slavoniji kao i u čitavoj Hrvatskoj trebala su biti ukinuta sva cehovska ograničenja. Međutim u ovim zemljama taj zakon nikad nije ni proglašen ni proveden. I tek nekoliko godina nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe, na zajedničkom saboru u Budimpešti 27. II 1872. godine dopušteno je »... da svaka punoljetna osoba može samostalno tjerati obrt i trgovinu«. Praktično ovom odlukom jednom za svagda i u Hrvatskoj prestao je život starih cehova. Ali naskoro, nakon 1872. godine počele su nicati nove obrtničke organizacije, koje su djelomično preuzele zadatke i tradiciju bivših cehova.⁴¹

Ova obrtnička udruženja dugo su još bili čuvari cehovskih znakova i ostalih cehovskih spomeničkih predmeta, da bi ih konačno od njih preuzeli muzeji.

BILJESKE

- ¹ V. Cecić, Osijek kao posrednik u trgovini između Istoka i Zapada, »Komuna«, god. XI broj 8. august 1964. str. 35.
- ² I. Mažuran, Stanovništvo Osijeka 1693—1703., Historijski arhiv u Osijeku, Osijek 1974. str. 67.
- ³ I. Mažuran, Najstariji zapisnik općine Osijek, Historijski arhiv u Osijeku, Osijek 1965. str. 16.
- ⁴ J. Bösendorfer, Crtice iz slavonske povijesti, Osijek 1910. str. 377.
- ⁵ I. Mažuran, Stanovništvo Osijeka 1693—1703. str. 71—88.
- ⁶ R. Bičanić, Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1051. str. 47.
- ⁷ Privilegij terzijsko-gumbarskog ceha iz 1713. g., Muzej Slavonije, inv. br. 1079.
- ⁸ R. Bičanić, o. c. str. 48.
- ⁹ Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske od 10. VII 1847., Zagreb.
- ¹⁰ Gospodarske novine, Zagreb 1856., str. 25.
- ¹¹ R. Bičanić (o. c.) ovaj podatak o nacionalnoj i regionalnoj podjeli obrta u Hrvatskoj dopunjuje Tkalčevim zapisom o podjeli obrta u Karlovcu na početku 19. stoljeća: »Mlinari i pekari bili su obično Hrvati, mesari i kobasičari Hrvati, krojači za muške, gumbari i klobučari Hrvati. Naprotiv krojači za žene bili su Kranjci, postolari i opančari Hrvati i Srbi, tesari Hrvati, stolari Kranjci, gostioničari Hrvati«. (Tkalac, Uspomene iz Hrvatske).
- ¹² Hrvatska enciklopedija, Zagreb 1942. sv. III, »Cehovi«, str. 656.
- ¹³ Privilegij ceha krznara, kožara i sedlara iz 1710. g., M. S., inv. br. 1080.
- ¹⁴ Privilegij terzijsko-gumbarskog ceha iz 1713.
- ¹⁵ V. Celestin, Obrtnički cehovi u Osijeku, Hrvatski list, Osijek 1927. od 25. XII.
- ¹⁶ Latinski prijevod izvoda iz privilegija mesarskog ceha iz 1825. god. preveo Vjekoslav Celestin, jedan od osnivača Muzeja Slavonije i dugogodišnji kustos (o.c.).
- ¹⁷ V. Celestin, o. c.
- ¹⁸ Isto.
- ¹⁹ Privilegij lončarskog ceha iz 1759. godine (»artikul« 3.), M. S.
- ²⁰ Bičanić, o. c., str. 63.
- ²¹ Izvod iz cehovskih pravila s njemačkog preveo V. Celestin, o. c.
- ²² R. Horvat, Kako su nekada živjeli hrvatski obrtnici, Zagreb, 1929. g., str. 24.
- ²³ Isto.
- ²⁴ Hrv. enc. isto.

- ²⁵ Isenberg, Heinrich: Altes Brauchtum im Handwerk. Das Gesellenwandern und was damit zusammenhing, Münster 1934., str. 33.
- ²⁶ Bičanić, isto, str. 63.
- ²⁷ Isto, str. 64.
- ²⁸ Isto.
- ²⁹ Isenberg, isto, str. 97.
- ³⁰ Bevilaqua-Borsody Béla: A Budai és pesti meszároszékek ládáinak okiratai 1270—1872. Budapest 1931. II, str. 711.
- ³¹ Nagybákai Péter: Veszprém és Veszprém megyei céhzászlók, céhládák és egyéb céhjelvényes elmékek, A Veszprém megyei múzeumok Közleményei 10, Veszprém 1971., str. 165.
- ³² K. Firinger, Popis poveskih obveznika Osijeka i njegove okoline iz 1469. g. Objavljuje se u ovom Zborniku.
- ³³ B. Katušić, Cehovski simbol, Plavi vjesnik br. 33, Zagreb, 13. V 1955. g.
- ³⁴ Nagybákai Péter, o. c., str. 166.
- ³⁵ Isto.
- ³⁶ Isto, str. 168.
- ³⁷ D. Pinterović citiranu bilješku zapisala je na slici gostioničarskog cimera zavedenu u knjizi ulaza Muzeja Slavonije, Osijek br. 1168/55.
- ³⁸ Nagybákai, o. c., str. 170.
- ³⁹ Isto.
- ⁴⁰ Isto.
- ⁴¹ Hrv. enc., isto, str. 656.

LES CORPS DE METIER ET LES MONUMENTS DES CORPORATIONS

Le développement des métiers et des corps de métier à Osijek

A Osijek les métiers et la production artisanale comme base des relations de production de l'industrie manufacturière ultérieure se sont développés dans une symbiose assez curieuse de formes primitives des métiers domestiques de provenance autochtone rurale et des métiers importés, dans la plupart de pays étrangers, après la retraite des Turcs et l'occupation de la Slavonie par l'armée autrichienne vers la fin du XVIIe siècle.

Dans ces circonstances qui demeuraient assez désordonnées pendant un certain temps, la ville d'Osijek étant le siège de toutes les puissances militaires et administratives pour la Slavonie se développait un peu plus vite que les autres villes dans cette région. Grâce aux conditions plus favorables pour un développement économique, à Osijek apparaissent assez tôt des organisations artisanales. Les premiers corps de métier d'Osijek prouvés par des documents sont la corporation des pelletiers et la corporation des tailleurs ruraux qu'on appelait »terzije«. Les privilèges de ces deux corps de métier datés des années 1710 et 1713 sont conservés au Musée de la Slavonie.

Au cours du XVIIIe siècle le nombre des corps de métier augmenta sensiblement grâce à un développement de plus en plus rapide de l'économie de la région et en particulier de la ville d'Osijek. Vers la fin du XVIIIe siècle on connaît à Osijek 18 corps de métier et au cours du XIXe siècle leur nombre augmente encore. La plupart des diplômes de ces corporations se trouvent aussi au Musée de la Slavonie. L'activité des corps de métier cessa par suite de la décision de la diète commune croate et hongroise à Budapest le 27 février 1872.

Les coffres des corps de métier

Outre les privilèges et autres documents un assez grand nombre d'objets faisant partie de la vie des corps de métier sont conservés au musée. Ce sont par ex. plusieurs coffres des corps de métier dont les plus intéressants et les plus beaux

sont le coffre de la corporation des charcutiers et celui des pêcheurs. La description et la photographie de ces deux coffres se trouvent dans l'article ci-devant.

Les coffres servaient à garder le diplôme et les statuts de la corporation, l'argent, le sceau, le livre des maîtres, des compagnons et des apprentis et d'autres documents et valeurs. Avec les privilèges la corporation acquit en même temps le droit d'avoir son propre coffre nommé ici »ladica«. Dans la règle il était fait en bois de chêne et était plus ou moins représentatif selon l'importance de la corporation.

Les enseignes

Jusqu'à la deuxième guerre mondiale il n'y avait presque pas de rue à Osijek où ne figurait quelque enseigne d'atelier ou de cabaret. En effet, de telles marques, souvent de forme artistique, qui frappaient l'oeuil de loin représentent une tradition provenant du moyen âge, du temps d'un analphabétisme complet et elles étaient destinées non seulement à la clientèle, mais aussi aux compagnons ambulants. Cette obligation très pénible de jeunes ouvriers artisanaux de passer un certain temps à voyager de ville en ville et de pays en pays, date encore du XVe siècle. Le règlement établi et les usages des tours ou des voyages assuraient pendant des siècles des relations internationales, l'échange des connaissances et des expériences professionnelles et par conséquent le progrès même des arts et métiers. L'usage des tours créa aussi la nécessité d'établir des logis pour les compagnons ambulants ou des auberges à leur disposition. Pour rendre visibles ces auberges ou logis on les marquait par une enseigne qui, le plus souvent représentait les emblèmes corporatifs. De la même façon on marquait les ateliers des corps de métier et cet usage s'est maintenu jusqu'à l'époque contemporaine.

Plusieurs enseignes d'ateliers artisanaux sont encore conservées à Osijek, au musée ou à leur emplacement original. L'éléphant sur le tableau no 11 était l'enseigne des forgerons d'Osijek et il se trouve encore sur le même endroit où il fut posé autrefois. Sur le tableau no 12 est l'enseigne d'un serrurier, ouvragée dans le style du début du XXe siècle: une clef suspendue. De pareilles enseignes de serrurier il y avait plusieurs à Osijek, mais c'est la seule qui nous soit parvenue.

L'enseigne sur le tableau no 13 est le travail du maître Antun Kavčić. On ne comprend pas très bien ce qu'elle signifie, car l'emblème corporatif manque.

La plupart des enseignes conservées sont des enseignes d'auberge ou de cabaret: le no 14 »à l'ancre«, le no 15 »à la boule d'or«. Quant au numéro 16, on ne sait plus où cette enseigne avait été placée. Un groupe à part font les enseignes qui n'étaient pas placées sur la façade de la maison, mais à l'intérieur, dans la pièce où les membres d'un corps de métier se réunissaient. Ce sont par ex. les numéros 17 et 18. Le no 18 représente l'enseigne du corps des maçons et des menuisiers, tandis qu'on ignore le lieu où se trouvait l'enseigne du tableau no 17.